

Публікації Я.Новицького на сторінках «Катеринославських губернських відомостей»

«Катеринославські губернські відомості» (далі КГВ) як складова російської офіційної регіональної преси з'являються у ХІХ ст. і до 1872 р. залишаються єдиною газетою у всій Катеринославській губернії, займаючи вагоме місце в системі періодичних видань Російської імперії. Її діяльність була чітко регламентована законодавством і довгий період, виходячи з Положення про видання «губернських відомостей» та згідно з указом 1837 р., вона виступала провідником урядової політики під контролем місцевої адміністрації, тобто губернського правління. За цим указом КГВ додержувалися чітко визначеної програми друку статей за наступною тематикою: 1) постанови та положення; 2) казенні об'яви; 3) повідомлення; 4) приватні об'яви¹, а також статей про «надзвичайні події в губернії», «про стан як казенних, так і приватних фабрик та заводів», «про поліпшення сільського господарства та доведення», «про стан ремесла та торгівлі в губернії», «про відкриття в губернії нових навчальних закладів», «історичні відомості про губернію» і т. і.²

З часом програма КГВ розширюється, що в першу чергу пов'язано з діяльністю редакторів. Адже, як відомо, зміст «губернських відомостей» багато в чому залежав від здібностей редактора. Деякі з них не втомлювали себе пошуком тем для публікації в місцевій газеті. В такому разі сторінки видання заповнювалися виключно матеріалами з центральної преси³. А в період, коли газета знаходилась в руках енергійного публіциста, в ній, незважаючи на обмеженість програми, з'являлися змістовні статті. «Губернські відомості» не мали коштів на утримання штату співробітників, але іноді мали широке коло кореспондентів, що також значною мірою пояснювалось умілим керівництвом редактора місцевого друкарського органу. Серед редакторів КГВ особливою активністю відзначалися М.Мізко, І.Барановський, Ф.Преображенський. Так, наприклад, завдяки енергійній діяльності випускника факультету Харківського університету М.Мізка, який у 1845 р. став редактором неофіційної частини КГВ⁴, були започатковані відділ місцевих новин, краєзнавчих матеріалів, рецензій на театральні вистави тощо, які друкувалися в «Прибавлениях». М.Мізко публікував у газеті і

власні краєзнавчі розвідки. Діяльність іншого редактора неофіційної частини КГВ, про якого маємо відомості, знаходилась під впливом ідей просвітництва. І.Барановський, що редагував КГВ в кінці 50-х рр. XIX ст., був близький до учасників «Клубу піквіків». В цей час кореспондентами були організатори гуртка М.Баллін та М.Стопановський. Їх спільна співпраця дозволила часопису виступити з однією з самих яскравих в регіональній пресі програм з селянського питання⁵. У 1888 р. редактором неофіційної частини газети стає Ф.Преображенський – людина, яка швидко реагувала на потреби суспільства в певного роду інформації. Прикладом цього може стати поява таких рубрик, як метеорологічні спостереження та лікарсько-санітарна замітка, що стало відповіддю на запити катеринославської громади⁶. В цей період КГВ, як і решта «губернських відомостей», повністю змінили зовнішній вигляд та власну структуру: неофіційна частина з січня 1888 року почала виходити у вигляді окремої газети двічі на тиждень, інформація віднині розміщувалась на трьох смугах та диференціювалась за наступними рубриками: телеграми Північної телеграфної агенції, місцева хроніка, кореспонденція, внутрішні повідомлення, бібліографічні замітки, метеорологічні спостереження, поліцейські відомості, думські засідання, з області народних легенд, оголошення. Вперше з'являється провідна стаття, розташована на першій смузі, яка відображає актуальні в суспільстві теми. Відтепер програма КГВ включала відомості з етнографії, топографії, геології, археології, статистики, а також інформацію стосовно сільського господарства, промисловості, міської та земської діяльності.

Але не дивлячись на невичерпність КГВ як історичного джерела, що потребує ґрунтовного вивчення та опрацювання, дослідження часопису в науковій літературі, залишаються непередставницькими, однією з причин чого стала розпорошеність та обмеженість доступу до них (переважна більшість випусків газети зосереджена на теренах Російської Федерації: Російський державний історичний архів, Бібліотека Російської Академії наук, Російська національна бібліотека). КГВ відносяться до офіційної періодичної преси Південної України, вивченням особливостей якої наразі займаються лише в рамках історії становлення та розвитку періодичної преси та журналістики Російської імперії або України другої половини XIX ст. Так, виділяються роботи О.Школьної⁷ та І.Гребцової⁸, які займалися вивченням розвитку періодичної преси

Катеринославщини та Південного степового регіону відповідно, в тому числі досліджуючи і КГВ. Але окреслені роботи надають тільки загальну інформацію про видання і розглядають його лише в рамках офіційної періодики регіону. Серед інших робіт заслуговують на увагу джерелознавчі дослідження «губернських відомостей» інших регіонів Російської імперії. Це зокрема роботи російської дослідниці Л.Бурмістрової, яка вивчала інформативні можливості «губернських відомостей» в дослідженні різних питань історії суспільно-політичного, культурного та соціального життя провінції на прикладі «Казанських губернських відомостей», «Саратовських губернських відомостей», «Нижегородських губернських відомостей» та «Самарських губернських відомостей»⁹. Також слід виділити праці сучасних українських учених І.Зайченка, В.Бобкова та А.Непомнящого¹⁰, котрі вивчали «Чернігівські губернські відомості» та «Таврійські губернські відомості» відповідно, як тип урядової преси, джерело з суспільно-політичної історії та джерело з історичного краєзнавства Криму.

Повертаючись до проблематики обраної теми, зауважимо, що одним з діяльних кореспондентів КГВ був Я.Новицький, який активно публікувався у часопису в період з 1887 по 1889 рр. Роботи дослідника з'являються одразу в декількох відділах газети: провідна стаття («К истории народного образования в Екатеринославской губернии», «Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886)») та історико-краєзнавчий відділ, до якого відносимо публікації під назвою «Из церковной летописи», «Из недавнего прошлого», «К истории Запорожья», «Материалы для истории колонизации Новороссийского края», «Из истории народных преданий, поверий и рассказов» та «Песни казацкого века». При цьому слід зазначити, що формування історико-краєзнавчого відділу було покладено на Я.Новицького редакцією газети. Таким чином, дослідник отримав можливість опублікувати матеріали історико-етнографічних досліджень з власного рукописного збірника.

Треба зауважити, що кореспондентська діяльність Я.Новицького в КГВ не була поодиноким, а скоріше стала продовженням втілення в життя задуму дослідника написати серію статей, «щоб дати матеріал людям науки»¹¹. Цей намір, на думку С.Абросімової, з'явився в Якова Павловича під впливом спільних з Д.Яворницьким досліджень (топографічні розвідки, складання

карт запорізьких земель, фотографування козацьких старожитностей, запис пісень та оповідань старожилів). І дійсно, Я.Новицький також публікується в таких виданнях, як катеринославська газета «Днепр» («Запорожье в памятниках народного творчества») та «Киевский телеграф»¹².

Публікації Я.Новицького в КГВ можна віднести до таких груп матеріалів газети, як передові статті, документальні матеріали та нариси¹³. Провідні статті Я.Новицького, до яких можна віднести публікації дослідника за 1887 р. («К истории народного образования в Екатеринославской губернии», надруковані в 52, 58, 62 та 63 №№ КГВ, що збереглися у вигляді окремого видання¹⁴) та публікації за 1888 рік (з 15 по 22 №№ КГВ Я.Новицький публікував «Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886)», що ґрунтуються на звітах та кошторисах Олександрівського повітового земства та управи¹⁵), розташовувалися на першій смузі часопису і були представлені в такому аналітичному жанрі періодики, як стаття. Крім провідних статей Я.Новицький публікував ще й статті «Статистико-экономическое состояние г. Александровска по архивным данным 1829 года»¹⁶ та «К истории запорожской живописи»¹⁷.

Стаття – один з найважливіших аналітичних жанрів, що дозволяє глибоко та ґрунтовно, з використанням наукового підходу висвітлювати проблеми соціальної дійсності, осмислювати їх та теоретично поєднати. Стаття за структурою являє собою комплекс положень, роздумів, суджень та умовиводів, тобто системи доказів, що спирається на виявлені причинно-наслідкові зв'язки між окремими фактами. При цьому для статті характерні масштабні висновки, зроблені на основі фактологічних даних, розглянутих в сукупності. Факти ж можуть бути взяті з різних джерел: офіційних документів на кшталт наказів, постанов та звітів державних установ, особистих спостережень, листів до редакції, книг тощо. Слід зазначити, що головним призначенням фактів в статі є ілюстрація певних положень, висновків, теоретичних схем, внаслідок чого останні найкращим чином вписуються у загальну картину й контекст¹⁸. Ступінь вірогідності інформації такого жанру періодики, як стаття, визначається властивостями самого жанру. По-перше, слід звернути увагу на особливості подання матеріалу в статті. Так, уже сам аналітичний характер публікації вимагає від дослідника критичного ставлення до останнього, адже, як відомо, він не передбачає пов-

ноту подачі матеріалу з певного питання, що обмежує нас в дослідженні цієї проблеми; існує загроза одностороннього висвітлення питання через можливу упередженість автора статті; не завжди визначене походження фактологічного матеріалу, наведеного в статті, може призвести до безпідставних висновків в разі прямої апеляції до її тексту; висновковий характер публікації підтверджує її вірогідність, чим ставить під сумнів загальний зміст. По-друге, залишається невизначеним вплив особистості автора на зміст, характер, направленість та репрезентативність матеріалу статті.

Як наведені аспекти можуть впливати на достовірність статей Я.Новицького з історії освіти Катеринославської губернії, розміщених в КГВ, розглянемо на конкретних прикладах. Його статті загалом можна віднести до справжнього наукового дослідження в галузі освіти в сучасному розумінні. Відомий дослідник історії та етнографії Запоріжжя Я.Новицький співпрацював з багатьма представниками інтелектуальної еліти Катеринослава к. ХІХ – поч. ХХ ст., що працювали в таких організаціях, як Наукове товариство Катеринослава, музей ім. О.Поля, Катеринославська губерньська вчена архівна комісія, що являла собою історичне товариство¹⁹. В коло наукових інтересів Я.Новицького входила також освіта краю, що було втілено в дослідженні історії народної освіти Катеринославської губернії і знайшло своє відображення в публікації статей КГВ, активним співробітником якого він був²⁰. Інтерес до освіти пояснюється також його професійною діяльністю, оскільки Я.Новицький протягом 40 років займався викладацькою діяльністю, а з початку 80-х рр. його обирають секретарем олександрівської училищної ради. Робота в земстві відкриває перед дослідником нові можливості. Я.Новицький отримав повний доступ до всіх офіційних документів, що стосуються освіти в повіті та проходять крізь училищну раду та земство, що яскраво простежується в самих публікаціях. Якщо для написання статей, розміщених в КГВ за 1887 р. Я.Новицький спирається на такі джерела, як архівні справи Покровського собору та Устав про народні училища, то з отриманням посади секретаря олександрівської училищної ради у 1888 р. він вже повністю спирається на звіти олександрівському училищному зібранню від його членів та попечителів шкіл про стан народної освіти в повіті за відповідний час, про що говорять наступні дані: в 1888 та 1889 рр. жодного разу не зустрічаються статті, які б розкривали питання розвитку освіти на решті території губернії, крім

Олександрівського повіту, що являють собою копії звітів попечителів шкіл повіту з коротенькими коментарями від автора²¹. До речі, згадані статті є унікальним джерелом, що збереглися завдяки такій діяльності Я.Новицького. Справа в тому, що вони містять звіти попечителів навчальних округів за 1866-1886 рр., які, на жаль, не збереглися навіть в Державному архіві Запорізької області, в якому можна знайти відповідні відомості починаючи лише з 1882 навчального року, а відтак вважаються втраченими звіти за період з 1882 по 1886 рр. Іншим, не менш унікальним джерелом для вивчення освіти є статті Я.Новицького, опубліковані у КГВ за 1887 рік у вигляді окремого видання під назвою «К истории народного образования в Екатеринославской губернии»²². Написані на основі архівних справ Покровського собору, переписки між дворянами повіту, рукопису штатного наглядача, що не збереглися, Уставу про народні училища тощо, статті містять інформацію стосовно появи перших церковнопарафіяльних шкіл по всім повітам Катеринославської губернії, а також окремо про училища Олександрівської фортеці та вже повітового міста Олександрівська у 1785 – 1880 рр. Отже, для написання даного дослідження Я.Новицький залучив велику кількість джерел різного походження: від документальних до джерел мемуарного характеру та застосував відповідні методи дослідження останніх, завдяки чому дану роботу можна розглядати як історичне дослідження, а отже, для його подальшого використання постає необхідність проведення історіографічного аналізу цієї праці. До речі, відомості про створення та функціонування перших в губернії навчальних закладів єдині, що збереглися на сьогоднішній день. Звісно вони обмежені тими джерелами, на основі яких написані, але, враховуючи відсутність будь-яких інших даних з цього періоду, мають значний інформативний потенціал.

Майже така сама ситуація і зі статтями «Статистико-экономическое состояние г. Александровска по архивным данным 1829 года» та «К истории запорожской живописи». Як зазначає автор, особливу цінність для науковців представляють матеріали архівів місцевих органів влади та приватні архіви посадових осіб. В Олександрівську в цьому відношенні цікаві архіви Покровського собору (з 1772 р.), повітового казначейства (з 1806 р., особливо ревізькі казки) та предводителя дворянства (з 1797 р.). При цьому Я.Новицький наголошує, що посада предводителя дворянства, який очолював різні відомства, завжди зносилася з останніми у ви-

рішенні питань суспільного значення та благоустрою, що і позначилося на змісті самого архіву. Відтак, згаданий архів містив справи з даними про кількість поселень та жителів всіх станів та віросповідань, про врожаї, народні лиха (епідемії, повінь, засуха, сарана, град), рекрутські набори тощо. Для написання першої статті автор використав додатки до табелів статистичних відомостей за 1829 р. з архіву предводителя повітового дворянства, що являли собою перший з заснування повіту звід статистичних даних, а також офіційно-особистісну документацію останнього.

Стаття про долю козацького живопису постала як наслідок експедиційної та евристичної діяльності дослідника. Вона ґрунтується на оповіданнях старожилів Олександрівського повіту і має оглядовий характер. Саме тому не слід спиратися на наведені в ній факти. Останні потребують ретельної перевірки, бо несуть «випадкову» інформацію, що, треба зауважити, не є характерним для більшості статей дослідника.

Загалом, розглянувши особливості жанру провідних статей Я.Новицького та їхньої джерельної бази, можна зробити висновок про найбільш високу ступінь достовірності викладеної ним інформації через найбільшу кількість використаних ним джерел офіційного походження та дослідницькі якості автора. Вони в повній мірі передають дані офіційної земської статистики та проведених перевірок і мають значний інформативний ресурс, на що повинен звернути увагу дослідник при вивченні згаданих джерел.

Публікації Я.Новицького в історико-краєзнавчому відділі КГВ відносяться до таких груп матеріалів газети, як нариси та документальні матеріали (публікації в рубриках: «Из церковной летописи», «Из недавнего прошлого», «К истории Запорожья», «Материалы для истории колонизации Новороссийского края», «Из истории народных преданий, поверий и рассказов» та «Песни казачьего века»). Вони являють собою археографічні публікації (внутрішньо-церковна документація з архіву Покровського собору, службова документація палати державного майна та окружних начальників, копії та оригінали грамот козацької доби, копії документів про заселення Новоросійського краю менонітами) та фольклорно-етнографічний матеріал (представлений усноїсторичними дослідженнями Південної України). Слід зазначити, що КГВ друкували їх з посиланням на рукописний збірник Я.Новицького. Наразі достеменно невідомо, що це за збірник. Можна лише припустити,

що це той самий втрачений Я.Новицьким у 80-х рр. збірник пісень, надісланий ним до Південно-західного відділу РГТ, членом якого він був з 1876 р. У такому випадку КГВ перетворюються на унікальне історичне джерело, за допомогою якого можна реконструювати наукову спадщину видатного дослідника Запоріжжя.

Щодо самих публікацій, зазначимо, що під рубрикою «Из области народных преданий, поверий и рассказов» Я.Новицький друкував розповіді старожилів з певної тематики. Згадані публікації Якова Павловича в КГВ можна класифікувати за наступними напрямками: 1) історія козацтва: даний напрям включає в себе питання походження українського козацтва, його побуту, господарської діяльності, традицій, обрядовості, військової майстерності та хитрощів, проявлених у походах та в боротьбі з «ляхами» й татарами, особливостей козакування, наслідків зруйнування Запорозької Січі, переселення козаків після ліквідації Січі, діяльності історичних постатей, народної характеристики козацтва як феномену та соціального явища; 2) окремі, не пов'язані між собою сторінки з історії України, як-то розповідь Івана Кардаса з Олександрівки про голод взимку 1813 р., що отримав в народі назву «драна зима»²³, розповідь Андрія Іваненка з с. Ольжинського Маріупольського повіту про випадок з литвинами під час походу під Полтаву в часи царювання Петра I²⁴, розповідь Палажки Касьяненко з Малої Михайлівки Олександрівського повіту про оплакування тещі²⁵, розповідь Оксентія Орла з Кушугумівки Олександрівського повіту про химородника Феська, що лікував людей²⁶. Зазвичай в таких публікаціях автором наводився уривок опитування респондентів, при цьому дослідник міг робити певні уточнення або переклад слів з української мови. Іноді автор подавав до друку одразу декілька розповідей старожилів²⁷. В такому разі він позначав їх як різні варіанти відповідей з певної теми та пронумеровував їх. Крім того подавалась інформація стосовно респондента: прізвище, ім'я, вік опитуваного, місце проживання та дата проведення опитування. Хронологічні рамки проведених Я.Новицьким опитувань, публікації яких знаходимо на сторінках КГВ за 1888-1889 рр., охоплюють період з 1876 по 1888 рр., а географія проведення – територію Катеринославської губернії (в КГВ зустрічаються назви наступних населених пунктів: Олександрівка, Краснокутівка, Кушугумівка, Балабине, Мала Михайлівка, Покровське, а також рибальня та Бакша на острові Хортиця Олександрівського повіту та саме повітове місто Олександ-

рівськ, Ольгинське Маріупольського повіту та Язикове і Любимівка Катеринославського повіту).

Таку саму інформацію стосовно респондентів автор додавав до публікацій під назвою «Песни казацкого века», які, починаючи з 15 червня 1888 року, періодично друкуються в неофіційній частині «Катеринославских губерньских ведомостей». При цьому Я.Новицький зазначає, що «Песни» він публікує на прохання самої редакції та дає пояснення принципу друку останніх, повідомляючи, що деякі варіанти пісень супроводжуватимуться поясненнями стосовно історії самих пісень, подій або осіб, про яких йдеться в пісні, а декотрі друкватимуться без жодних уточнень «за неможливістю розібратися в хронологии исторических событий». Зазначимо, що «Песни» Я.Новицького є доволі унікальним джерелом, за допомогою якого можливі дослідження образу козацьких ватажків в народному представленні, а також найбільш яскравих моментів з військової історії козацтва²⁸. В піснях, опублікованих в КГВ, розкриваються образи славнозвісних козаків: гетьмана низових запорожців Богдана Ружинського²⁹, полковника реєстрового козацтва Нестора Морозенка³⁰, козаків Авраменка³¹, Перебийніса³² та Супруна. Стосовно останнього сам дослідник зазначав, що не знайшов достовірних даних і вказав на суперечливу інформацію. Справа в тому, що важко встановити, про яку особу йдеться в пісні: чи то про Супруна Морозенка, сучасника Богдана Хмельницького, який служив в Лютенській сотні Полтавського полку, або ж про родича полковника Нестора Морозенка³³. Пісні Я.Новицького зазвичай супроводжувалися прикінцевими коментарями (історичні довідки стосовно подій та осіб, викладених в піснях, обставин їх запису, долі самих пісень) та уточненнями (переклад українських слів на російську мову, інші варіанти тексту пісень). До особливостей даних публікацій можна віднести спроби Я.Новицького систематизувати викладену в текстах пісень інформацію, додаючи до них коротенький зміст, що полегшувало сприйняття матеріалу читачем. Крім того, згадані публікації супроводжувалися списком видань, які дають змогу ознайомитися з іншими варіантами представлених пісень та отримати додаткову інформацію стосовно подій або осіб, про яких йде мова в них.

Щоб вирішити проблему вірогідності інформації та встановити інформаційний потенціал публікацій Я.Новицького, що ми відносимо до фольклорно-етнографічного матеріалу, потрібно

співвіднести останні з жанрами газетної періодики та встановити їх жанрову приналежність. Умовно жанри періодичних видань можна об'єднати в 3 групи: інформативні, аналітичні та художньо-публіцистичні³⁴. Саме художньо-публіцистичні жанри нас і цікавлять. До них належать такі газетні жанри, як фейлетон, памфлет, есе, епіграма, пародія, зарисовка та нарис, котрий як родове поняття, в свою чергу, включає в себе жанри портретного, проблемного та подорожного нарису. Як різновид проблемного жанру деякі дослідники виділяють науково-художній нарис³⁵, до якого і можна віднести публікації Я.Новицького в рубриках «Песни казацкого века» та «Из области народных преданий, поверий и рассказов». У нарисі, що публікується в періодичній пресі, на першому плані опиняються герої з реального життя, що нас оточує. Нарис як жанр публіцистично наповнений, образно відображає події та явища дійсності, героїв цих подій та явищ. Від інших публіцистичних жанрів нарис відрізняється своєю художністю та образністю, від літературних – конкретністю та точністю відображення реальних фактів та явищ. Нарис як жанр газетної публіцистики багатогранний, глибший своїм входженням в проблематику повсякденного життя. Певним чином виступає в ролі оперативного інструменту пізнання дійсності. Згадані публікації Я.Новицького в КГВ відповідають завданням та властивостям науково-художнього нарису. Проблема вірогідності інформації даних публікацій необхідно вирішувати виходячи з особливостей жанру, в якому вони представлені, а також враховуючи досвід джерелознавчого аналізу усноісторичних джерел. В даному випадку представлений матеріал потребує ретельної перевірки викладених фактів, що свідчить про ймовірнісний характер публікацій. Але, даний факт ні в якому разі не позначається на їх інформативному потенціалі. Пісні та оповідання, записані Я.Новицьким, мають значний інформативний ресурс та можливості у дослідженні наступних питань: історія запорізького козацтва (виникнення запорізького козацтва, його політична, військова та економічна діяльність, побут, культура, постаті козацьких ватажків, ліквідація Запорізької Січі), окремі сторінки з історії Південної України, вивчення проблем історичної свідомості з усіма її складовими шляхом дослідження вищезгаданих усноісторичних джерел, дослідження регіональних особливостей історичних пісень та оповідань, записаних Я.Новицьким, стану розвитку історичної науки на губерньському рівні в зазначений період тощо.

До відділу історико-краєзнавчих матеріалів окрім розглянутого фольклорно-етнографічного матеріалу також увійшли археографічні публікації дослідника в рубриках «Из церковной летописи», «Из недавнего прошлого», «К истории Запорожья», «Материалы для истории колонизации Новороссийского края». Як вже згадувалося, Я.Новицький довгий час працював над справами з архіву Покровського собору, в результаті чого написав не одне історичне дослідження, використовуючи ці документальні джерела. Частину цих матеріалів, що представляють собою внутрішньо-церковну документацію, дослідник друкує в КГВ. До них відносяться справи про засоби покарання духовенства за прорахунки по службі, дурну поведінку та всілякі злочини (наводяться документи, в яких мова йде про крадіжку 3-х коней, пияцтво та самовільство з боку дякона Івана з Новомосковського повіту, а також про гріховні походеньки священника Романа Андрієвського до «дівки» Зіновії Куцини, його непокору своєму керівництву, схильність до інсинуацій та безпідставних доносів, свавілля та мстивий норів, за що останніх і було покарано позбавленням сану та відлученням від церкви)³⁶, резолюції єпископа Новоросійського та Дніпровського Афанасія щодо припинення непорядків в єпархії, а також стосовно підтримки діяльності причетників³⁷ та укази про винагороду духовенства за виконання треб³⁸. В рубриці «Из недавнего прошлого» Я.Новицький опублікував службові документи «епохи управління палатою державного майна та окружних начальників», що з одного боку певним чином характеризують селян, а з іншого – яскраво демонструють зневажливе відношення керівництва до них (йдеться про документ, в якому окружний начальник Джанеев пропонує представникам сільської влади змінити «чабанские, калмыцкие и ногайские» шапки на більш витончені капелюхи та брили в літній період та чорні хороші шапки – в зимовий)³⁹. Археографічними є також публікації Я.Новицького в рубриках «К истории Запорожья»⁴⁰ та «Материалы для истории колонизации Новороссийского края»⁴¹. Як секретар олександрівської училищної ради та попечитель навчальних округів, дослідник частенько відвідував різні села Олександрівського повіту, в кожному з яких співпрацював з вчителями місцевих шкіл, що давало йому змогу отримати від них унікальні історичні джерела. Так, Я.Новицьким були віднайдені та опубліковані в рубриці «К истории Запорожья» тексти двох копій грамоти турецького султана Ахмета III запорізьким козакам та їх від-

повіді султану. Першу з них надала сім'я А.Слишка з Новогупалівки Олександрівського повіту. Даний документ був скопійований в 60-х рр. XIX ст. та містив історичну довідку (виписка з ілюстрованого календаря за 1868 р. про титул султана). Про походження другого рукопису Я.Новицький не надає відомостей, але зазначає, що копія зроблена «сучасним» стилем та має посилання на Московський архів. В «Матеріалах для історії колонізації Новоросійського краю» дослідник публікує копії текстів документів із закликом Катерини II до іноземців щодо заселення Новоросійського краю (1763 р.), договору перших емігрантів-менонітів з російським урядом (1786 р.), звернення російського уповноваженого до менонітів щодо нової хвилі поселень та грамоти імператора Павла (1800 р.). В передмові Я.Новицький подає коротку довідку з історії заселення Новоросійського краю та інформацію стосовно цих копій, які передав досліднику житель колонії Острова Хортиця Йоганн Гільденбрандт. Ці німецькомовні документи були опубліковані в перекладі, який для дослідника зробили вчителі хортицького центрального училища.

Розглянуті археографічні публікації Я.Новицького ми віднесли до такої групи матеріалів газети, як документальні. Особливістю таких матеріалів є те, що останні виникають незалежно від преси і не для преси, однак потрапляють на шпальта газет, бо мають суспільне значення і друкуються до загального відома. В даному випадку сам дослідник наголошував на необхідності друку цих документальних матеріалів для їх подальшого збереження.

Таким чином, публікації Я.Новицького на сторінках КГВ можна віднести до трьох груп матеріалів: передові статті, документальні матеріали та нариси, які ми аналізуємо у відповідності до їх жанрової представленості. Вирішувати проблему вірогідності інформації цих публікацій необхідно враховуючи результати внутрішньої та зовнішньої джерелознавчої критики часопису та специфіку жанрової представленості останніх, адже кожен жанр періодики має свій предмет, мету, методи журналістського відображення дійсності (раціонально-теоретичний, художньо-публіцистичний або поєднання понятійного та образного) та методи репрезентації матеріалу читацькій аудиторії (повідомлення, розповідь або виклад, монологічна або діалогічна форма тощо). При оцінці вірогідності друкованої інформації КГВ необхідно зважати історичну ситуацію, в умовах якої відбувалося становлення, розвиток та жанро-

ве оформлення публікації часопису, внаслідок чого з'являється проблема чіткої класифікації останніх за жанровою представленистю, що, в свою чергу, ускладнює дослідження жанрів та їх впливу на рівень достовірності друкованого матеріалу. Проведений аналіз показав, що найбільш достовірну інформацію несуть документальні матеріали та передові статті Я.Новицького, в яких першочергове місце займають публікації звітів повітових та губернських земств і лише на другому плані опиняються роздуми, поради та умовиводи стосовно окресленої ситуації. Менш достовірними можна вважати такий жанровий вид нарису, як науково-художній.

Література:

¹ Русская периодическая печать (1702-1894). Справочник. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1959. – С. 254-257.

² Навчальний посібник для студентів історичного факультету зі спекурсу «Центральна і регіональна преса Російської імперії XVIII – початку XX ст. як історичне джерело». – Одеса: Просвіта, 2004. – С. 80-90.

³ Есин Б.И. Русская журналистика 70-80 годов XIX века. – М.: Наука, 1963. – С. 70-78.

⁴ Болебрух А. Г., Стороженко І. Е., Кавун М. Є. Дніпропетровськ: віхи історії. – Дніпропетровськ: Грані, 2001. – С.78-80.

⁵ Швидько Г. К. Мить дожиною в два тисячоліття // Моє Придніпров'я [WWW document]./ URL <http://www.libr.dp.ua/region/MoyePridneprovya2002.html>. – 2007. – 13 травня. – С. 24.

⁶ Болебрух А. Г., Стороженко І. Е., Кавун М. Є. Дніпропетровськ: віхи історії. – Дніпропетровськ: Грані, 2001. – С. 76-79.

⁷ Школьна О.Д. Становлення та розвиток системи періодичної преси Катеринославської губернії 1838-1917 рр. – К.: Просвіта, 1997. – 16 с.

⁸ Гребцова И. С. Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (вторая треть XIX века). – Одесса: Астропринт, 2002. – 407 с.

⁸ Бурмистрова Л.П. Крестьянский вопрос в губернских ведомостях (1858-1860 гг.) // Вопросы истории, филологии и педагогики. Вып.2. – Казань: Издательство Казанского университета, 1967. – С. 61-64; Бурмистрова Л.П. Использование губернских ведомостей на страницах «Современника» и «Колокола» в эпоху падения крепостного права // Очерки истории народов Поволжья и Приуралья. Вып.1. – Казань: Издательство Казанского университета, 1967. – С. 125-144; Бурмистрова Л.П. Провинциальная газета в эпоху русских просветителей (Губернские ведомости Поволжья и Урала 1840-1850 гг.). – Казань: Издательство Казанского университета, 1985. – 139 с.; Бурмистрова Л.П. Губернских ведомости как исторический источник для изучения культурной жизни российской провинции конца 50-х – начала 60-х годов XIX века // Сборник аспирантских работ. Гуманитарные науки. – Казань: Издательство Казанского университета,

1966. – С. 54-60; Бурмистрова Л.П. Губернских ведомости как для изучения материального положения разночинцев в эпоху падения крепостного права // Сборник аспирантских работ (1964). История и право. – Казань: Издательство Казанского университета, 1965. – С. 52-69.

¹⁰ Бобков В. Газета «Таврические губернские ведомости» як джерело з історії статистичного вивчення Південної Таврії // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. восьмої Всеукр. наук-теорет. конф., Львів, 24-26 жовт. 2003 р. – Львів, 2003. – С. 226-231; Зайченко І. «Черниговские губернские ведомости» (1838-1918 рр.) як тип урядової преси // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. і повідомл. сьомої Всеукр. наук-теорет. конф., Львів, 17-18 трав. 2002 р. – Львів, 2002. – С. 58-62; Непомнящий А. Газета «Таврические губернские ведомости» як джерело історичного краєзнавства Криму // Спеціальні галузі історичної науки: Збірник на пошану Марка Якововича Варшавчика. – К., 1999. – С. 197-201.

¹¹ Абросімова С. Я. Новицький у колі катеринославських гуманітаріїв // Матеріали Перших Новицьких читань. 24 жовтня 2002 р. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2002 – С. 95-98.

¹² Бровко А., Бровко Б. Козацькі ватажки у фольклорно-етнографічній спадщині Я. П. Новицького // матеріали Перших Новицьких читань. 24 жовтня 2002 р. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2002 – С. 42

¹³ Черноморский М. Н. Периодическая печать. – М., 1956. – С. 30-48.

¹⁴ Новицкий Я. П. К истории народного образования Екатеринославской губернии. Екатеринослав. 1887. – С. 1-22.

¹⁵ Новицкий Я. П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №15. – С.1; Новицкий Я. П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №16. – С.1; Новицкий Я. П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №17. – С.1; Новицкий Я. П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №18. – С.1; Новицкий Я. П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №19. – С.1; Новицкий Я. П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №20. – С.1; Новицкий Я. П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №21. – С.1; Новицкий Я. П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №22. – С.1.

¹⁶ Новицкий Я. П. Статистико-экономическое состояние г. Александровского уезда.

ровска по архивным данным 1829 года // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №80. – С.7.

¹⁷ Новицкий Я. П. К истории запорожской живописи // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №39. – С.3-4.

¹⁸ Ворошилов В. В. Журналистика. – СПб.: Издательство Михайлова В. А., 2020. – С. 221.

¹⁹ Яворницкий Д. И. История города Екатеринослава. – Днепропетровск: Проминь, 1959. – С. 230.

²⁰ Карагодин А. И. История Запорожского края (1770-1917). – Запорожье: Липс, 2001. – С. 223.

²¹ Новицкий Я. П. К истории народного образования Екатеринославской губернии. Екатеринослав. 1887. –С. 1-22; Новицкий Я. П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №15. – С.1.

²² Новицкий Я. П. К истории народного образования Екатеринославской губернии. Екатеринослав. 1887. –С. 1-22.

²³ Новицкий Я. П. Из области народных поверий, преданий и рассказов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №2. – С.4.

²⁴ Новицкий Я. П. Из области народных поверий, преданий и рассказов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №4. – С.4.

²⁵ Новицкий Я. П. Из области народных поверий, преданий и рассказов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №16. – С.4.

²⁶ Новицкий Я. П. Из области народных поверий, преданий и рассказов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №26. – С.4.

²⁷ Новицкий Я. П. Из области народных поверий, преданий и рассказов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №5. – С.4.

²⁸ Новицкий Я. П. Песни казацкого века // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – №21. – С. 158-159

²⁹ Новицкий Я. П. Песни казацкого века // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №46. – С. 3-4.

³⁰ Новицкий Я. П. Песни казацкого века // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – №17. – С. 114-115.

³¹ Новицкий Я. П. Песни казацкого века // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №48. – С. 4

³² Новицкий Я. П. Песни казацкого века // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – №2. – С. 13

³³ Новицкий Я. П. Песни казацкого века // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – №7. – С. 48.

³⁴ Данилевский И. Н., Кабанов В. В., Медушевская О. М., Румянцева М. Ф. Источниковеденье: Теория. История. Метод. Источники российской истории. – М.: Издательский центр Российского государственного гуманитарного университета, 1998. – С. 621-622.

³⁵ Бобков А. К. Газетные жанры: учеб. пособие. – Иркутск: Иркутский ун-т, 2005. – С. 13-18.

³⁶ Новицкий Я. П. Из церковной летописи. Образчик духовного суда 80 лет тому назад // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №18. – С. 4; Новицкий Я. П. Из церковной летописи. Еще образчик духовного суда 80 лет тому назад // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №49. – С. 4.

³⁷ Новицкий Я. П. Из церковной летописи. Резолюция Преосвященника Афанасия в защиту причетников // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №45. – С. 4; Новицкий Я. П. Из церковной летописи. Резолюция Преосвященника Афанасия о неурядках в епархии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №47. – С. 4.

³⁸ Новицкий Я. П. Из церковной летописи. О вознаграждении духовенства за исполнение треб в прошлом веке // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №24. – С. 4.

³⁹ Новицкий Я. П. Из недавнего пришлого (1861). О порядке замещения писарей // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №61. – С. 4; Новицкий Я. П. Из недавнего пришлого (1861). Предложение сельским властям носить более приличные шляпы и шапки // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №62. – С. 4.

⁴⁰ Новицкий Я. П. К истории Запорожья // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №35. – С. 4;

Новицкий Я. П. К истории Запорожья // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №38. – С. 4.

⁴¹ Новицкий Я. П. Материалы для истории колонизации Новороссийского края // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – №37. – С. 4; Новицкий Я. П. Материалы для истории колонизации Новороссийского края // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – №40. – С. 4; Новицкий Я. П. Материалы для истории колонизации Новороссийского края // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – №43. – С. 4.